

Словник як термінологічне джерело науково-технічного перекладу

Словник являє собою довідкове джерело, яке напевно, більш за все асоціюється з науково-технічним перекладом. Являючись до певної міри його символом, словник розглядається багатьма як непохитний авторитет у питаннях використання мови. Проте це, вочевидь, не є думкою більшості лексикографів, за свідченням яких призначенням словника є суто реєстрація та опис вживання лексичних одиниць, а не його встановлення [1: 521]. Перекладачеві ж важливо пам'ятати про те, що будь-який словник завжди є застарілим. Більшість фраз, які містить навіть найсучасніший словник, сьогодні вже не є загальнопоширеними, а ті, що характеризуються в ньому як розмовні або невідповідні мовним нормам, вже, цілком вірогідно, набули формального статусу, та, що найважливіше, з'явилися нові, ще не зафіксовані словниками, слова та вирази.

Зазвичай перекладач може очікувати від словника підтвердження того, що він уже знає, або того, про що здогадується, так само, як і систематизації свого знання, а також указання вірного напрямку для пошуку необхідного відповідника. Для перекладача словник має виступати засобом дослідження, до якого він звертатиметься у першу чергу, проте інформація, яку містить словник, повинна підкріплюватися й іншими джерелами, а також власними знаннями та перекладацьким досвідом.

Чому ж тоді книжкові полиці будь-якого перекладача, незалежно від його стажу та професійного рівня, "прогинаються" під вагою різноманітних словників?

Оскільки найсуттєвішим вмінням для перекладача є, як не парадоксально, довершене володіння рідною мовою, його нагальною потребою буде використання найкращих загальних словників української мови, таких як "Сучасний тлумачний словник української мови" за ред. В. В. Дубічинського [2], у якому окрім загальної лексики подано сленгові фразеологізми, діалектизми, наукові терміни та етимологію запозичених слів, "Тлумачний словник сучасної української мови" за ред. В. С. Калашника [3] та "Сучасний український орфографічний словник" [4]. Перекладачеві також знадобляться стандартні двомовні словники типу "Великого англо-українського та українсько-англійського словників" В. К. Мюллера [5]. В той же час не слід забувати про такі загальні англійські словники, як "Collins English Dictionary 30th Anniversary Edition" [6], "Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English" [7] та "Merriam-Webster's Collegiate Dictionary" [8].

Однією з причин необхідності мати таку велику кількість словників є те, що переважна більшість з них, за винятком тих, що є надзвичайно великими, може містити лише деякі з тих периферійних термінів, які знаходяться за межами загального словникового запасу перекладача. Проте зазначені англійські та двомовні словники є незамінними для розуміння нового терміну та оцінки вибору його відповідника. Часто просвітленням для перекладача може стати порівняння визначення оригінального слова, поданого англійським тлумачним словником, із визначенням підібраного можливого еквіваленту з українського тлумачного словника.

Якісні загальні словники містять основну технічну термінологію, яка була у широкому вжитку під час їх укладання, а також надають посилання на найважливіші наукові установи провідної англійської країни. Проте слід взяти до уваги, що британські та американські словники є часто доволі обмеженими в цьому аспекті.

Загальним, але не універсальним правилом, яке стосується будь-якого спеціалізованого технічного словника, є те, що чим більшою є кількість залучених ним мов, тим менш надійним і поверховим такий словник виявляється у практичному використанні порівняно з двомовним словником спеціальних термінів. Проте найкориснішим засобом в процесі перекладу науково-технічного тексту є, без сумніву, одномовний технічний словник або глосарій, який зазвичай укладається комісіями спеціалістів. Хорошим прикладом англійського загального технічного словника є "McGraw-Hill's Dictionary of Scientific and Technical Terms" [9], останнє видання якого налічує більше, ніж 110 000 статей, які охоплюють 100 галузей наукового знання, починаючи з акустики і завершуючи зоологією. Виняткову цінність мають також словники зі спеціальних дисциплін, випущені такими виданнями, як "Penguin", "Pan", "Faber", "Fontana". Спрямовані на широкий загал, ці словники добре репрезентовані, містять багато внутрішніх посилань, надають чіткі визначення спеціальних термінів і часто є ілюстрованими.

Ідеальний словник технічних термінів мав би бути укладений спеціалістами в конкретній науковій галузі, які походять із двох (чи навіть більше) провідних у даній галузі країн, так щоб кожний варіант поданого в ньому терміна являв собою саме оригінал, а не переклад іншого терміна. Такий словник надавав би технічне визначення кожною мовою окремо, відбиваючи погляди спеціалістів певної країни, а не повторював би те ж саме різними мовами. Він також указував би на джерело походження терміна і містив би внутрішні посилання, щоб уможливити подальший пошук необхідного відповідника. Чим вичерпніша інформація міститься у такому словнику, тим більш обмеженою має бути охоплювана ним науково-технічна сфера. Хорошим прикладом тут міг би бути вже застарілий на сьогодні словник О. Вустера "Machine Tool: An Interlingual Dictionary of Basic Concepts" [10], який нараховує всього близько 1 500 термінів. Очевидно,

що найкориснішими спеціалізованими словниками є ті, що укладаються для експертів у конкретній галузі, а не для лінгвістів.

Термінологічні словники (або глосарії) відрізняються від інших типів словників тим, що вони групують та надають стандартизовані визначення термінів, пов'язаних спільною темою. Не маючи в цілому такого широкого застосування, як інші словники, глосарії в той же час є найбільш ефективним засобом вирішення особливо складних завдань, з якими повсякчас стикається перекладач науково-технічних текстів.

Корисними джерелами глосаріїв, зокрема, виступають міжнародні організації, про що свідчать каталоги, укладені ЮНЕСКО, Організацією економічного співробітництва та розвитку (OECD), а також Службою публікацій Європейського союзу. Такі національні бюро стандартів, як Міжнародна організація зі стандартизації (ISO), Американський національний інститут стандартів (ANSI), Міжнародна електротехнічна комісія (IEC), чи Британський інститут стандартів (BSI) видають офіційні глосарії із загальних технічних (наприклад, "сталь" або "фарба") та з більш вузьких тем (наприклад, "риболовні сітки").

Професійному перекладачеві знадобляться стандартизовані глосарії, як мовою оригіналу, так і перекладу. Однак найбільш важливий глосарій перекладача становитиме термінологічний словник, побудований ним самим за весь час його перекладацької кар'єри. Перевагою власноруч укладеного глосарію, порівняно із тими, що пропонуються міжнародними організаціями та зазвичай характеризуються надлишком інформації, є його релевантність та пристосованість до напрямку та специфіки роботи перекладача. Основний принцип укладання такого словника полягає у тому, щоб уникнути необхідності повторного термінологічного дослідження. Тому слова та вирази, з якими перекладач стикається у процесі своєї роботи, мають бути зафіксовані у такий спосіб, щоб їх можна було відшукати за першої необхідності.

Сьогодні легкий доступ до мережі Інтернет дає змогу відшукати й придбати майже всі згадані матеріали за порівняно невеликий проміжок часу, що дозволяє перекладачеві сконцентруватися на креативному та інтелектуальному аспектах своєї роботи та створити переклад якісно вищого рівня. Разом з тим, процес перекладу завжди являє собою пошук, успішність якого залежить від наполегливості перекладача, його здатності до критичної оцінки відомостей, пропонованих довідниковими джерелами, так само, як і від його професійної інтуїції та природного чуття мови. Хороший перекладач також знає, де саме розпочати свій пошук: передусім він звернеться до термінологічного словника або глосарія. Якщо глосарій із конкретної теми не є доступним, порятунком може стати технічний словник, що має дотичність до співвідносної царини науки. Якщо ж немає і такого, можна скористатися загальним технічним словником. У питаннях лексики загального вжитку необхідно буде дослідити ресурси тлумачного словника, який швидше, ніж двомовний, приведе до розуміння поняття, вираженого невідомою лексичною одиницею. Скористатися двомовним словником бажано лише у разі крайньої потреби, й у такому випадку це має бути насправді хороший словник. Адже погані словники – небезпечні.

Література

1. Alvey J. Dictionaries and reference books for the translator // *Aslib Proceedings*. – 31 (11). – Nov. 1979. – p. 521 – 524.
2. Сучасний тлумачний словник української мови / За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. – Х.: ВД "ШКОЛА", 2009. – 1008 с.
3. Тлумачний словник сучасної української мови: Загальноживана лексика / За заг. ред. проф. В. С. Калашника. – Х.: ФОП Співак Т. К., 2009. – 960 с.
4. Жовтобрюх В. Ф. Сучасний український орфографічний словник. – 2-ге видання, випр. і доп. – Х.: Веста: Вид-во "Ранок", 2007. – 800 с.
5. Мюллер В. К. Великий англо-український словник. Великий українсько-англійський словник. – К.: Арії, 2008.
6. *Collins English Dictionary 30th Anniversary Edition – 10th Revised ed.* – L.: Collins, 2009. – 1920 p.
7. Hornby A. S. *Oxford advanced learner's Dictionary of Current English*. – 7th ed. – Oxford: Oxford Univ. Press, 2006. – 1715 + R119 p.
8. *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary – 11th ed.* – Merriam-Webster, Inc., 2008. – 1623 p.
9. *McGraw-Hill's Dictionary of Scientific and Technical Terms – 7th ed.* – McGraw-Hill Professional, 2010. – 2500 p.
10. Wuster E. *Machine Tool: Master v. 1: An Interlingual Dictionary of Basic Concepts – Technical Press, 1968. – 756 p.*